

KHỞ KIẾN TRỰC TUYẾN BẰNG HÌNH THỨC ĐIỆN TỬ

ThS. NGUYỄN THỊ HOÀI TRÂM*
ThS. NGUYỄN THỊ THU SƯƠNG**

Tóm tắt: Trong xu thế hội nhập của cuộc Cách mạng công nghiệp lần thứ tư, khởi kiện bằng hình thức điện tử dần được định hình và quy định rõ nét trong hệ thống pháp luật thực định. Tuy nhiên, công tác triển khai áp dụng vào thực tiễn còn gặp phải những vướng mắc nhất định. Bài viết phân tích các khía cạnh pháp lý và thực tiễn về khởi kiện bằng hình thức điện tử. Trên cơ sở đó, nhóm tác giả nhận diện, chỉ ra những vướng mắc phát sinh và đưa ra các đề xuất nhằm hoàn thiện quy định của pháp luật.

Từ khóa: đơn khởi kiện; khởi kiện trực tuyến; hình thức điện tử; tố tụng dân sự.

Ngày nhận bài: 10/10/2023; Ngày hoàn thành biên tập: 03/11/2023; Ngày duyệt đăng bài: 07/11/2023

Abstract: In line with the integration trend in the Fourth Industrial Revolution, electronic filing is gradually shaped and clearly regulated in the actual legal system. However, the practical implementation still faces certain problems. The article analyses the legal and practical aspects of electronic filing. On that basis, the authours identify and point out arising problems, and propose recommendations to improve the relevant provisions of law.

Keywords: petition; electronic filing; electronic form; civil procedure.

1. Đặt vấn đề

Việc giải quyết mâu thuẫn, tranh chấp giữa các bên trong quá trình xác lập, thực hiện, chấm dứt giao dịch dân sự có thể được thực hiện qua nhiều phương thức khác nhau, như các bên cùng thương lượng, đàm phán thống nhất, đề nghị bên thứ ba tham gia hòa giải hoặc yêu cầu cơ quan có thẩm quyền giải quyết. Một trong những phương thức giải quyết tranh chấp hữu hiệu mang tính cưỡng chế mạnh mẽ với sự tham gia của cơ quan nhà nước và được xem như là “cứu cánh cuối cùng” đó chính là khởi kiện yêu cầu Tòa án nhân dân có thẩm quyền giải quyết¹.

Bộ luật Tố tụng dân sự (BLTTDS) năm 2015 và các văn bản hướng dẫn thi hành đã tạo hành lang pháp lý tương đối đầy đủ, tạo điều kiện cho người dân thực hiện quyền khởi kiện bằng hình thức điện tử. Tuy nhiên, thực tiễn áp dụng cho thấy, phương thức này vẫn chưa nhận được sự lựa chọn, hưởng ứng từ người dân, do vẫn còn những tồn tại nhất định, gây cản trở việc thực hiện quyền khởi kiện.

2. Quy định của pháp luật về khởi kiện bằng hình thức điện tử

Pháp luật hiện hành không đưa ra khái niệm khởi kiện hay khởi kiện trực tuyến bằng hình thức điện tử. Tuy nhiên, căn cứ vào các quy định điều chỉnh về quyền khởi kiện, điều kiện khởi kiện, trình tự, thủ tục, phương thức khởi kiện, có thể hiểu: *khởi kiện vụ án dân sự là hành vi của các cá nhân, tổ chức, cơ quan có thẩm quyền, tự mình hoặc thông qua người đại diện hợp pháp đưa vấn đề có tranh chấp ra trước Tòa án có thẩm quyền theo trình tự và thủ tục pháp luật quy định nhằm yêu cầu được bảo vệ quyền và lợi ích hợp pháp của mình*² và thủ tục này có thể được thực hiện bằng

* Giảng viên Khoa Luật Dân sự - Trường Đại học Luật TP. Hồ Chí Minh.

** Phó Trưởng Phòng Pháp lý - Công ty Luật Ta Pha (TAPHALAW).

¹ Nguyễn Thị Thu Sương, *Nguyên tắc cung cấp chứng cứ, chứng minh trong tố tụng dân sự*, Luận văn thạc sĩ luật học, Trường Đại học Luật TP. Hồ Chí Minh, năm 2020, tr.27.

² Đoàn Thị Ngọc Hải, *Quyền khởi kiện của đương sự trong tố tụng dân sự*, <https://moj.gov.vn/qt/tintuc/Pages/nguyen-cuu-trao-doi.aspx?ItemID=2431>, truy cập ngày 05/8/2023.

hình thức điện tử thông qua Cổng thông tin điện tử của Tòa án.

Khoản 1 Điều 190 BLTTDS năm 2015 quy định người khởi kiện có thể gửi đơn khởi kiện kèm theo tài liệu, chứng cứ đến Tòa án có thẩm quyền giải quyết tranh chấp bằng một trong ba phương thức: (i) nộp trực tiếp tại Tòa án; (ii) gửi đến Tòa án theo đường dịch vụ bưu chính, và (iii) gửi trực tuyến bằng hình thức điện tử qua Cổng thông tin điện tử của Tòa án. Cụ thể hóa cho hình thức gửi đơn khởi kiện trực tuyến bằng hình thức điện tử, Điều 191 BLTTDS năm 2015, Nghị quyết số 04/2016/NQ-HĐTP ngày 30/12/2016 của Hội đồng Thẩm phán Tòa án nhân dân tối cao hướng dẫn thi hành một số quy định của BLTTDS năm 2015, Luật Tố tụng hành chính số 93/2015/QH13 về gửi, nhận đơn khởi kiện, tài liệu, chứng cứ và cấp, tổng đạt, thông báo văn bản tố tụng bằng phương tiện điện tử (Nghị quyết số 04/2016/NQ-HĐTP) đã quy định tương đối rõ về thủ tục lập và gửi đơn khởi kiện của người khởi kiện, cũng như công tác tiếp nhận và xử lý đơn khởi kiện của Tòa án nhân dân có thẩm quyền.

BLTTDS năm 2015 đã đánh dấu bước phát triển mới trong công tác bảo đảm quyền khởi kiện của cá nhân, cơ quan, tổ chức trong kỷ nguyên số khi chính thức bổ sung chế định nộp đơn khởi kiện trực tuyến bằng hình thức điện tử, bởi lẽ trước đây, BLTTDS năm 2004 chỉ ghi nhận hai phương thức là: (i) nộp trực tiếp tại Tòa án và (ii) gửi đến Tòa án qua bưu điện³. Quy định này là điểm mới nhằm tiến tới hiện đại hóa hoạt động của Tòa án và tạo điều kiện thuận lợi cho người khởi kiện, đồng thời cũng là cơ sở cho việc cải cách hành chính tại Tòa án theo hướng khởi kiện, cung cấp chứng cứ qua hộp thư điện tử⁴. Trên bình diện khác, “giúp người dân

dễ dàng tiếp cận công lý và đảm bảo các hoạt động xét xử được tổ chức đúng thời hạn luật định, tiết kiệm chi phí và thời gian”⁵.

Để khởi kiện bằng phương thức trực tuyến, người khởi kiện phải bảo đảm các điều kiện cơ bản theo quy định tại Điều 5 Nghị quyết số 04/2016/NQ-HĐTP. Ngoài ra, Tòa án nhân dân tối cao đã đăng tải nội dung hướng dẫn chi tiết về điều kiện để thực hiện gửi đơn khởi kiện bằng phương thức trực tuyến trên Cổng thông tin điện tử⁶.

3. Thực tiễn áp dụng pháp luật và kiến nghị hoàn thiện về khởi kiện trực tuyến bằng hình thức điện tử

Trên thế giới, nhiều quốc gia đã tiến hành áp dụng chuyển đổi số trong quá trình tiếp nhận đơn khởi kiện, tài liệu, chứng cứ. Theo kinh nghiệm một số nước trên thế giới, trước hết, cần tập trung xây dựng, hoàn thiện mô hình Tòa án điện tử. Hiện nay, mô hình Tòa án điện tử của các nước đang tập trung vào ba khía cạnh chính: (i) hệ thống nộp đơn khởi kiện trực tuyến; (ii) hệ thống quản lý hồ sơ điện tử; (iii) phòng xử án điện tử⁷. Trên thực tiễn, việc áp dụng phương thức nộp đơn khởi kiện trực tuyến có nguồn gốc khởi phát từ quá trình hội nhập quốc tế, đặc biệt trước cuộc Cách mạng công nghiệp lần thứ tư - “một giai đoạn phát triển

³ Khoản 1 Điều 166 BLTTDS năm 2004.

⁴ Phan Chí Hiếu, Nguyễn Văn Cương, *Cách mạng công nghiệp lần thứ tư và những vấn đề pháp lý đặt ra*, Nxb. Tư pháp, Hà Nội, năm 2021, tr.241-242.

⁵ Vy Anh, *Xét xử trực tuyến: Bước đột phá trong cải cách tư pháp của hệ thống Tòa án*, <https://dangcongsan.vn/phap-luat/xet-xu-truc-tuyen-buoc-dot-pha-trong-cai-cach-tu-phap-cua-he-thong-toa-an-630323.html>, truy cập ngày 03/11/2023.

⁶ Tòa án nhân dân tối cao, *Hướng dẫn gửi đơn khởi kiện, tài liệu, chứng cứ và đăng ký nhận văn bản, thông báo tố tụng bằng phương thức trực tuyến*, <https://www.toaan.gov.vn/webcenter/portal/tatc/vb-huong-dan?dDocName=TAND055163>, truy cập ngày 24/4/2022.

⁷ Dương Quỳnh Hoa, *Một số vấn đề về xây dựng Tòa án điện tử*, Tạp chí Kiểm sát, số 07, năm 2018, tr.43.

mới có sự thay đổi toàn diện về nền tảng công nghệ, cách thức tổ chức, kinh doanh, phương thức sinh hoạt và quản trị xã hội”⁸, trên cơ sở tham khảo kinh nghiệm từ nhiều quốc gia trên thế giới và do vậy, có nhiều điểm tương đồng. Chẳng hạn, tại Mỹ, cơ chế giải quyết tranh chấp trực tuyến (Online Dispute Resolution - ODR) được triển khai trong việc giải quyết các tranh chấp đơn giản như vi phạm giao thông, các vụ kiện nhỏ và các tranh chấp liên quan đến án hôn nhân gia đình. Cơ chế này cho phép các đương sự tiến hành nộp đơn và giải quyết tranh chấp trực tuyến toàn diện⁹. Tại Hàn Quốc, từ năm 2010, quốc gia này đã đưa ra một hệ thống nộp đơn điện tử, hệ thống này cho phép một số Thẩm phán xét xử tới 3.000 vụ án mỗi năm¹⁰.

Mặc dù BLTTDS năm 2015 ra đời, đánh dấu “bước chuyển mình” quan trọng khi ghi nhận hình thức nộp đơn khởi kiện trực tuyến bằng hình thức điện tử, Nghị quyết số 04/2016/NQ-HĐTP cũng đưa ra những hướng dẫn cụ thể cho phương thức này, tuy nhiên, nhìn nhận một cách nghiêm túc, quy định hiện hành chưa thực sự hữu hiệu để người dân an tâm lựa chọn so với những phương thức nộp đơn khởi kiện truyền thống. Tham khảo kinh nghiệm quốc tế cho thấy, một số nước có nền tư pháp phát triển và công nghệ hiện đại đã ban hành đạo luật về tố tụng điện tử (Pháp, Đức, Mỹ...) và triển khai nhiều hoạt động tố tụng trên nền tảng số. Ở nước ta, các luật về tố tụng cũng có một số quy định về tố tụng điện tử, tố tụng trực tuyến... Tuy vậy, các quy định hiện có là chưa đủ và chưa khai thác hết tiềm năng của công nghệ thông tin trong hoạt động tư pháp¹¹. Bên cạnh đó, vận hành Tòa án điện tử phải có hệ thống pháp luật hoàn thiện, đồng bộ, thích ứng với công nghệ số. Hạ tầng

pháp lý chính yếu của Tòa án điện tử không chỉ bao gồm pháp luật về tố tụng điện tử, mà còn bao gồm pháp luật về công nghệ thông tin, trí tuệ nhân tạo, pháp luật về tổ chức bộ máy của Tòa án nhân dân và các cơ quan tiến hành tố tụng.

Để việc khởi kiện trực tuyến bằng hình thức điện tử trên thực tế đạt được hiệu quả cao, góp phần bảo vệ tốt nhất quyền và lợi ích hợp pháp của các chủ thể, tác giả cho rằng, pháp luật tố tụng dân sự cần được nhận diện và khắc phục những vướng mắc sau:

Thứ nhất, pháp luật hiện hành còn thiếu các cơ sở pháp lý cần thiết để thiết lập Tòa án trực tuyến và các phương thức giải quyết tranh chấp trực tuyến thuận lợi khác mà nhiều quốc gia trên thế giới đã ứng dụng thành công¹². Hiện nay, nội dung về điều kiện, trình tự, thủ tục nộp đơn khởi kiện trực tuyến bằng hình thức điện tử hiện nay đều được quy định tại các văn bản quy phạm pháp luật là BLTTDS năm 2015 và Nghị quyết số 04/2016/NQ-HĐTP. Tuy nhiên, để thực hiện việc khởi kiện bằng hình thức điện tử thì các chủ thể sẽ gặp không ít khó khăn trong quá trình triển khai bởi những quy định từ hai văn bản này cơ bản chỉ mang tính nguyên tắc, khái quát chung. Nhằm khắc phục bất cập này, cũng như tạo điều kiện cho cơ quan, tổ chức, cá nhân thực hiện thuận lợi việc khởi kiện bằng hình thức điện tử, Tòa án nhân dân tối cao đã có hướng dẫn chi tiết về trình tự, thủ tục nộp đơn bằng

⁸ Phan Chí Hiếu, Nguyễn Văn Cương, *sđđ*, tr.9.

⁹ Yến Trinh, *Khung pháp lý cho việc số hóa hoạt động tư pháp*, <https://thesaigontimes.vn/khung-phap-ly-cho-viec-so-hoa-hoat-dong-tu-phap/>, truy cập ngày 22/4/2023.

¹⁰ World Bank, *Doing Business 2016 Measuring Regulatory Quality and Efficiency*, World Bank Publications, 2015, p.96.

¹¹ Nguyễn Hòa Bình, *Xây dựng Tòa án điện tử - Một nhiệm vụ quan trọng của chiến lược cải cách tư pháp*, Tạp chí Cộng sản, số 982, năm 2022, tr.13-14.

¹² Phan Chí Hiếu, Nguyễn Văn Cương, *sđđ*, tr.267.

hình thức điện tử tại Cổng thông tin điện tử của Tòa án nhân dân tối cao. Xét về mặt giá trị pháp lý, hướng dẫn được đăng tải trên Cổng thông tin điện tử của Tòa án nhân dân tối cao không phải là văn bản quy phạm pháp luật, cho nên sẽ không có giá trị áp dụng bắt buộc đối với các chủ thể. Vì vậy, chúng tôi cho rằng nội dung hướng dẫn của Tòa án nhân dân tối cao như trên cần được pháp điển hóa để trở thành những quy tắc xử sự chung, có hiệu lực bắt buộc. Theo chúng tôi, nội dung này cần được bổ sung trực tiếp vào Nghị quyết số 04/2016/NQ-HĐTP. Cụ thể, bổ sung thêm khoản 3 tại Điều 16 Nghị quyết số 04/2016/NQ-HĐTP (nội dung in ***ngiên***, ***đậm*** là bổ sung):

“Điều 16. Lập và gửi đơn khởi kiện, tài liệu, chứng cứ bằng phương tiện điện tử

1. Người khởi kiện phải truy cập vào Cổng thông tin điện tử của Tòa án điện tử đầy đủ nội dung đơn khởi kiện, ký điện tử và gửi đến Tòa án.

2. Tài liệu, chứng cứ gửi kèm theo đơn khởi kiện phải được gửi đến Tòa án qua Cổng thông tin điện tử của Tòa án.

3. Việc lập, gửi đơn khởi kiện, tài liệu, chứng cứ bằng phương tiện điện tử được thực hiện như sau:...”

Ngoài ra, việc lập, gửi đơn khởi kiện, tài liệu, chứng cứ bằng phương tiện điện tử cần được niêm yết tại trụ sở của Tòa án địa phương để các chủ thể đều có thể tiếp cận. Đồng thời, có thể cân nhắc trong việc trao quyền tự chủ cho Tòa án nhân dân địa phương trong việc xây dựng bộ thủ tục phù hợp với từng địa phương trong việc nhận đơn khởi kiện trực tuyến bằng hình thức điện tử. Liên hệ với pháp luật Trung Quốc, cho thấy một trong những điểm nổi bật của tư pháp trực tuyến nằm ở việc giao

quyền tự chủ việc thiết lập hệ thống tiếp nhận đơn, giải quyết tranh chấp cho Tòa án địa phương, điều này là cần thiết bởi lẽ: (i) Trung Quốc không cấm các Tòa án địa phương phát triển hệ thống tố tụng trực tuyến của riêng họ; (ii) các Tòa án địa phương khác nhau có xu hướng phát triển các hệ thống tố tụng trực tuyến khác nhau để đáp ứng các nhu cầu khác nhau của người dùng; và (iii) công nghệ thông tin đang phát triển nhanh chóng và các Tòa án khác nhau áp dụng các công nghệ mới với tốc độ khác nhau¹³.

Thứ hai, pháp luật hiện hành chưa xây dựng một hành lang pháp lý hoàn chỉnh, đầy đủ để điều chỉnh toàn bộ quá trình nộp đơn khởi kiện, tài liệu, chứng cứ trực tuyến bằng hình thức điện tử cho đến trước khi thụ lý vụ án theo phương thức này. Cụ thể:

Pháp luật thực định vẫn để ngỏ khoảng trống pháp lý về thủ tục sửa đổi, bổ sung đơn khởi kiện trực tuyến bằng hình thức điện tử; hay việc nộp tạm ứng án phí bằng hình thức điện tử. Theo đó, căn cứ quy định tại Điều 16, Điều 17, Điều 18 Nghị quyết số 04/2016/NQ-UBTVQH, việc gửi đơn khởi kiện, tài liệu, chứng cứ bằng phương tiện điện tử chỉ bao gồm các công việc: *Một là*, người khởi kiện lập và gửi đơn khởi kiện, tài liệu, chứng cứ bằng phương tiện điện tử; *Hai là*, việc nhận và xử lý đơn khởi kiện, tài liệu, chứng cứ kèm theo; và thứ ba, người khởi kiện gửi tài liệu, chứng cứ bằng phương tiện điện tử. Ngoài ra không có bất kỳ một quy định nào điều chỉnh việc

¹³ Guodong Du, *Online Litigation in China: Centralized or Decentralize?*, <https://www.chinajusticeobserver.com/online-litigation-in-china-centralized-or-decentralize#:~:text=At%20the%20current%20stage%2C%20a,adopted%20for%20China's%20online%20litigation>, truy cập ngày 16/4/2023.

sửa đổi, bổ sung đơn khởi kiện bằng hình thức điện tử, hay việc nộp tạm ứng án phí bằng hình thức điện tử. Rõ ràng, các thủ tục này là mắt xích quan trọng trong chuỗi quy trình khởi kiện, bắt đầu từ thời điểm nộp đơn khởi kiện, cho đến trước khi Tòa án thụ lý giải quyết, song quy định hiện hành hay hướng dẫn được đăng tải trên Cổng thông tin điện tử của Tòa án chưa đề cập. Điều này cho thấy, sau khi hoàn thành việc nộp đơn khởi kiện và tài liệu, chứng cứ, người khởi kiện vẫn phải nộp tạm ứng án phí bằng phương thức truyền thống, tức phải liên hệ Tòa án đã nộp đơn khởi kiện để nhận Thông báo nộp tạm ứng án phí, sau đó liên hệ cơ quan thi hành án dân sự để nộp tạm ứng án phí và nộp lại biên lai thu tạm ứng án phí cho Tòa án.

Có thể thấy, quy định như hiện nay là không bảo đảm tính thống nhất của quy trình khởi kiện trực tuyến, chưa mang tính toàn diện và triệt để. Tham khảo quy định từ pháp luật một số quốc gia trên thế giới, có thể thấy rằng chế định này được điều chỉnh tương đối cụ thể, toàn diện. Đây là bước tiến mới trong việc tận dụng công nghệ thông tin, nhằm nâng cao chất lượng, hiệu quả của hệ thống tư pháp và đẩy mạnh tiến trình đơn giản hóa thủ tục tố tụng theo hướng lấy người dân làm trung tâm để phục vụ, phát triển¹⁴.

Tại Bang Queensland (Úc), năm 2004, Tòa án triển khai *Casetrack*, đây là phần mềm quản lý thông tin Tòa án. Điều này lần lượt cho phép một số dịch vụ ODR (giải quyết tranh chấp trực tuyến), trong đó có hệ thống nộp đơn điện tử cho phép nộp đơn và thanh toán lệ phí trực tuyến¹⁵. Ứng dụng *Elodgment (Electronic lodgement)*¹⁶ là một dịch vụ cho phép người dùng nộp đơn khởi

kiện, thanh toán lệ phí trực tuyến thông qua nhà cung cấp dịch vụ được phê duyệt. *Elodgment* cũng có sẵn tại tất cả các Tòa sơ thẩm ở Bang Queensland và còn tự động tính phí, chi phí giao dịch cũng như tận dụng linh hoạt các hình thức thanh toán¹⁷. Tại Trung Quốc, các bên cũng được thanh toán phí kiện tụng trực tuyến cho Tòa án¹⁸. Tại Ý, TOL là một hệ thống thông tin của Ý để truyền dữ liệu điện tử, truy cập các tài liệu và thông báo về thủ tục và để thanh toán lệ phí trong các vụ án dân sự¹⁹. Tại Trung Quốc, để có thể khởi kiện trực tuyến, đương sự phải đăng ký một tài khoản bằng tên thật trên website chính thức của Tòa án và xác minh danh tính của họ bằng phương pháp nhận diện khuôn mặt²⁰. Hàn Quốc sử dụng hệ thống hồ sơ điện tử (ECFS) - hệ

¹⁴ Tòa án nhân dân tối cao, *Triển khai thí điểm dịch vụ công trực tuyến thu, nộp tạm ứng án phí, lệ phí Tòa án trên Cổng dịch vụ công Quốc gia*, <https://www.toaan.gov.vn/webcenter/portal/tatc/chi-tiet-tin?dDocName=TAND309938>, truy cập ngày 04/10/2023.

¹⁵ Pablo Cortés, *Online Dispute Resolution for Consumers in the European Union (Routledge Research in Information Technology and E-Commerce Law)*, Routledge, 1st edition, 2012, p.91.

¹⁶ *Elodgement* được cho phép bởi Quy tắc Thủ tục Tòa án năm 2006, <https://www.legislation.act.gov.au/sl/2006-29/>, truy cập ngày 14/4/2023.

¹⁷ Queensland Courts, *Electronic lodgement (eLodgement)*, <https://www.courts.qld.gov.au/court-users/practitioners/electronic-lodgement-elodgement>, truy cập ngày 16/4/2023.

¹⁸ Yang Lin, *China's three Internet courts*, *Amicus Curiae*, Series 2, Vol 2 No 3, 2021, p.533-534.

¹⁹ Lê Thị Anh Xuân, Lê Thị Thẩm, *Nền tư pháp điện tử và thách thức mới của các cơ quan tư pháp (kỳ 1)*, Tạp chí Khoa học Kiểm sát, số 05, năm 2019, tr.46.

²⁰ Guodong Du, Meng Yu, *How to Litigate Before the Internet Courts in China: Inside China's Internet Courts Series-02*, <https://www.chinajusticeobserver.com/insights/how-to-litigate-before-the-internet-courts-in-china.html>, truy cập ngày 16/4/2023; và Guodong Du, *How the Beijing Internet Court Develops and Runs its IT System: Inside China's Internet Courts Series-04*, <https://www.chinajusticeobserver.com/al/how-the-beijing-internet-court-develops-and-runs-its-it-system>, truy cập ngày 15/4/2023.

thống tố tụng điện tử của Tư pháp Hàn Quốc, cho phép đương sự và luật sư của họ nộp đơn và theo dõi, quản lý quá trình giải quyết, cũng như truy cập thông tin và thực hiện thủ tục tố tụng bằng phương thức điện tử. Sau khi nộp đơn kiện qua ECFS, người khởi kiện sẽ nhận được e-mail và tin nhắn văn bản thông báo khi các bên khác nộp tài liệu cho Tòa án²¹. Các thủ tục cần thiết như điền thông tin vào đơn khởi kiện, nộp đơn khởi kiện, thanh toán lệ phí nộp đơn điện tử đều có thể được quản lý điện tử trực tuyến.

Mới đây nhất, Tòa án nhân dân tối cao và Bộ Tư pháp (Tổng cục Thi hành án dân sự) đã phối hợp tổ chức cuộc họp công bố Quyết định triển khai thí điểm dịch vụ tư pháp công trực tuyến thu, nộp tiền tạm ứng án phí, lệ phí Tòa án trên Cổng dịch vụ công Quốc gia theo Quyết định số 277/QĐ-TANDTC ngày 08/8/2023 về triển khai thí điểm dịch vụ tư pháp công trực tuyến thu nộp tạm ứng án phí, lệ phí Tòa án trên Cổng dịch vụ công quốc gia. Theo chúng tôi, việc tổ chức thí điểm nộp tiền tạm ứng án phí trực tuyến, tiến tới hình thành những quy định cụ thể tương tự các quốc gia trên thế giới như đã phân tích là một điểm sáng đáng kể, một cơ hội thử nghiệm, đặt nền móng ban đầu cho việc bảo đảm tính thông suốt trong toàn bộ quá trình khởi kiện trực tuyến bằng hình thức điện tử, từ nộp đơn khởi kiện đến thụ lý vụ án, góp phần tinh giản thủ tục, rút ngắn thời gian cho người khởi kiện. Bởi lẽ, “việc đưa vào sử dụng dịch vụ công tư pháp thu, nộp tạm ứng án phí, lệ phí Tòa án trên Cổng dịch vụ công Quốc gia giúp người dân, doanh nghiệp thực hiện nộp tiền tạm ứng án phí nhanh chóng, tiện lợi, có thể thanh toán mọi lúc, mọi nơi tiết kiệm chi phí và thời gian di chuyển, chờ đợi so với

phương thức nộp tiền tạm ứng án phí truyền thống. Đây là bước tiến mới trong việc tận dụng công nghệ thông tin, nhằm nâng cao chất lượng, hiệu quả của hệ thống tư pháp và đẩy mạnh tiến trình đơn giản hóa thủ tục tố tụng theo hướng lấy người dân làm trung tâm để phục vụ, phát triển”²². Do vậy, để bảo đảm tính thống nhất, sau giai đoạn thí điểm, cần có sự tổng kết, đánh giá mang tính chất đồng bộ và tiến tới hoàn thiện, luật hóa thành những quy định cụ thể.

Thứ ba, về việc gửi tài liệu, chứng cứ kèm theo đơn khởi kiện bằng hình thức điện tử

Khi một chủ thể cho rằng, quyền và lợi ích hợp pháp của mình bị xâm phạm thì có quyền khởi kiện để yêu cầu Tòa án giải quyết. Căn cứ quy định tại khoản 5 Điều 189 BLTTDS năm 2015, một trong những điều kiện bắt buộc để yêu cầu khởi kiện được xem là hợp lệ, đó là người khởi kiện phải cung cấp các tài liệu, chứng cứ chứng minh quyền, lợi ích hợp pháp của mình bị xâm phạm. Trường hợp vì lý do khách quan mà người khởi kiện không thể nộp đầy đủ tài liệu, chứng cứ kèm theo đơn khởi kiện thì họ phải nộp tài liệu, chứng cứ hiện có để chứng minh quyền, lợi ích hợp pháp bị xâm phạm. Người khởi kiện bổ sung hoặc giao nộp bổ sung tài liệu, chứng cứ khác theo yêu cầu của Tòa án trong quá trình giải quyết vụ án. Tác giả cho rằng, đây chính là giai đoạn đầu của quá trình tố tụng, do vậy, theo quy định của pháp luật, trách

²¹ Supreme Court of Korea, <https://www.scourt.go.kr/supreme/supreme.jsp>, truy cập ngày 16/4/2023.

²² Tòa án nhân dân tối cao, *Triển khai thí điểm dịch vụ công trực tuyến thu, nộp tạm ứng án phí, lệ phí Tòa án trên Cổng dịch vụ công Quốc gia*, <https://www.toaan.gov.vn/webcenter/portal/tatc/chi-tiet-tin?dDocName=TAND309938>, truy cập ngày 04/10/2023.

nhiệm cung cấp tài liệu, chứng cứ kèm theo đơn khởi kiện cũng là yêu cầu bắt buộc, là một trong những điều kiện tiên quyết để Tòa án có thẩm quyền thụ lý vụ án. Căn cứ các quy định điều chỉnh về việc nộp tài liệu, chứng cứ kèm theo đơn khởi kiện bằng hình thức điện tử, cho thấy BLTTDS năm 2015 cũng như Nghị quyết số 04/2016/NQ-HĐTP đều chưa có nội dung hướng dẫn cụ thể nào về việc nộp tài liệu, chứng cứ kèm theo đơn khởi kiện bằng hình thức điện tử. Theo đó, tại khoản 2 Điều 16 Nghị quyết số 04/2016/NQ-HĐTP chỉ quy định rằng: “*Tài liệu, chứng cứ gửi kèm theo đơn khởi kiện phải được gửi đến Tòa án qua Cổng thông tin điện tử của Tòa án*”. Từ quy định này, chưa thể xác định được (i) điều kiện để xác định tính hợp lệ của các tài liệu, chứng cứ được giao nộp, chẳng hạn như tài liệu bằng văn bản thì bắt buộc phải scan bản chính hay chỉ cần bản sao y hoặc bản photo; chưa có các tiêu chí để xác định tính hợp lệ của các tài liệu không là văn bản (như file ghi âm, video,...); (ii) các tài liệu, chứng cứ được nộp kèm đơn khởi kiện có cần phải được ký bằng chữ ký điện tử của người khởi kiện như đơn khởi kiện được lập và nộp bằng phương thức trực tiếp; (iii) dung lượng tối thiểu, dung lượng tối đa đối với các tài liệu, chứng cứ mà người khởi kiện có thể gửi thông qua nền tảng điện tử. Theo thông tin yêu cầu trên hệ thống phần mềm nhận đơn khởi kiện trực tuyến của Tòa án nhân dân tối cao, dung lượng cho phép tối đa chỉ xác định “kích thước tài liệu không quá 2MB”. Vấn đề đặt ra là, đối với những vụ việc có tài liệu, chứng cứ dung lượng lớn thì người khởi kiện phải nộp bằng hình thức nào? Đối với những tài liệu như file ghi âm, video, clip,... thì việc đăng tải kèm đơn

khởi kiện gần như không thể thực hiện vì dung lượng rất hạn chế. Việc này gây ảnh hưởng đến hiệu quả của việc nộp đơn khởi kiện bằng hình thức điện tử, theo đó, tạo thêm thủ tục phải bổ sung tài liệu, chứng cứ khi mà bản thân một người dân bình thường, họ sẽ rất khó nhận diện và chọn lọc được tài liệu nào là tài liệu cần thiết phải nộp kèm với đơn khởi kiện, tài liệu nào cần thiết phải bổ sung sau.

Xuất phát từ bất cập này, chúng tôi đề xuất cần có quy định hướng dẫn về tính hợp lệ cũng như cách thức nộp tài liệu, chứng cứ bằng hình thức điện tử tại Nghị quyết số 04/2016/NQ-HĐTP. Cụ thể, bổ sung thêm khoản 4 Điều 16 Nghị quyết số 04/2016/NQ-HĐTP như sau:

“Điều 16. Lập và gửi đơn khởi kiện, tài liệu, chứng cứ bằng phương tiện điện tử

1. Người khởi kiện phải truy cập vào Cổng thông tin điện tử của Tòa án điền đầy đủ nội dung đơn khởi kiện, ký điện tử và gửi đến Tòa án.

2. Tài liệu, chứng cứ gửi kèm theo đơn khởi kiện phải được gửi đến Tòa án qua Cổng thông tin điện tử của Tòa án.

3. Việc lập, gửi đơn khởi kiện, tài liệu, chứng cứ bằng phương tiện điện tử được thực hiện như sau:...”

4. Tài liệu, chứng cứ gửi kèm theo đơn khởi kiện phải đáp ứng điều kiện theo quy định tại Điều 94, Điều 95 Bộ luật Tố tụng dân sự năm 2015 và quy định của pháp luật khác có liên quan”.

Thứ tư, việc buộc người dân phải xác định quan hệ pháp luật tranh chấp khi gửi đơn khởi kiện bằng hình thức trực tuyến còn gặp khó khăn trong quá trình áp dụng. Trong thực tiễn, không phải tranh chấp nào cũng thể hiện một cách rõ ràng, mà

trong nhiều trường hợp trong cùng một vụ việc lại tồn tại, dần trải nhiều quan hệ pháp luật tranh chấp khác nhau. Ví dụ như tranh chấp hợp đồng tín dụng hay tranh chấp về hợp đồng mua bán hàng hóa thì tùy thuộc vào tư cách chủ thể, mục đích xác lập giao dịch của các bên chủ thể về việc đăng ký kinh doanh hay mục đích lợi nhuận để xác định chính xác tranh chấp đó là tranh chấp về kinh doanh, thương mại hoặc là tranh chấp về dân sự. Hơn nữa, trường hợp người khởi kiện không phải là người am hiểu sâu sắc về pháp luật tố tụng dân sự hay pháp luật liên quan thì yêu cầu này có thể sẽ không khả thi. Ngoài ra, căn cứ quy định của BLTTDS năm 2015 về quyền và nghĩa vụ của người khởi kiện là nguyên đơn khi tự mình thực hiện hành vi khởi kiện hoặc người đại diện khi thực hiện việc khởi kiện thay nguyên đơn, nhóm tác giả nhận thấy rằng không có bất kỳ quy định nào buộc họ phải xác định quan hệ pháp luật tranh chấp. Thêm vào đó, căn cứ quy định tại điểm c khoản 2 Điều 203 BLTTDS năm 2015 về nhiệm vụ, quyền hạn của Thẩm phán phụ trách giải quyết vụ án và các quy định tại khoản 3 Điều 191, Điều 192, Điều 195 BLTTDS năm 2015 cho thấy việc xác định quan hệ pháp luật tranh chấp là nhiệm vụ của Tòa án. Do vậy, nội dung hướng dẫn đăng tải trên Cổng Thông tin điện tử của Tòa án và yêu cầu từ phần mềm nhận đơn khởi kiện đưa ra nội dung bắt buộc yêu cầu người khởi kiện xác định quan hệ pháp luật tranh chấp là chưa thực sự phù hợp. Theo quan điểm của nhóm tác giả, cần lược bỏ tiêu chí này, hoặc nếu có thì chỉ nên ở dạng lựa chọn “tùy nghi” thay vì bắt buộc.

Thứ năm, cần giới hạn các loại tranh

chấp có thể gửi đơn khởi kiện bằng hình thức điện tử. Mặc dù quy định của BLTTDS năm 2015 không đặt ra giới hạn, phạm vi các loại tranh chấp có thể gửi đơn khởi kiện bằng hình thức điện tử và điều này đồng nghĩa với việc tất cả các tranh chấp được quy định tại BLTTDS năm 2015 đều có thể được gửi đơn khởi kiện bằng hình thức điện tử, tuy nhiên để quy định này thật sự đi vào đời sống và mang lại hiệu quả tích cực thì Việt Nam cần có những bước đi thận trọng trong việc triển khai mô hình này²³. Theo đề xuất của nhóm tác giả, trước mắt Việt Nam chỉ nên quy định giới hạn việc gửi đơn, tài liệu, chứng cứ thông qua hình thức trực tuyến đối với một số loại tranh chấp nhất định có tính chất đơn giản, thay vì mọi loại tranh chấp. Các tranh chấp có thể bảo đảm tính hiệu quả khi áp dụng hình thức nộp đơn khởi kiện bằng hình thức điện tử có thể nhận diện là những tranh chấp có quan hệ pháp luật rõ ràng, tranh chấp có số lượng đương sự ít, giá trị tranh chấp không lớn, chẳng hạn những tranh chấp có giá trị dưới 100 triệu đồng²⁴, tài liệu, chứng cứ được nộp kèm đơn khởi kiện có dung lượng không quá lớn. Việc thừa nhận một cơ chế mới cần thiết phải đi từng bước, để khắc phục kịp thời những sai sót, tránh chông chéo, quá tải, gây ảnh hưởng nghiêm trọng đến quyền, lợi ích hợp pháp của đương sự²⁵.

Theo đó, chúng tôi đề xuất sửa đổi, bổ sung điểm c khoản 1 Điều 190 BLTTDS năm 2015 theo hướng:

²³ Trần Ngọc Tuấn, *Vấn đề nộp đơn khởi kiện, tài liệu, chứng cứ liên quan đến bí mật cá nhân, bí mật gia đình bằng hình thức trực tuyến*, Tạp chí Luật học, số 05, năm 2022, tr.100.

²⁴ Trần Ngọc Tuấn, *lđđ*, tr.100.

²⁵ Trần Ngọc Tuấn, *lđđ*, tr.111.

“Điều 190. Gửi đơn khởi kiện đến Tòa án

1. Người khởi kiện gửi đơn khởi kiện kèm theo tài liệu, chứng cứ mà mình hiện có đến Tòa án có thẩm quyền giải quyết vụ án bằng các phương thức sau đây:

a) Nộp trực tiếp tại Tòa án;

b) Gửi đến Tòa án theo đường dịch vụ bưu chính;

c) Gửi trực tuyến bằng hình thức điện tử qua Cổng thông tin điện tử của Tòa án đối với một số loại tranh chấp (nếu có).

...

5. Tòa án nhân dân tối cao hướng dẫn thi hành Điều này”.

Bổ sung thêm quy định tại Điều 16 Nghị quyết số 04/2016/NQ-HĐTP theo hướng:

“Điều 16. Lập và gửi đơn khởi kiện, tài liệu, chứng cứ bằng phương tiện điện tử

1. Người khởi kiện phải truy cập vào Cổng thông tin điện tử của Tòa án điền đầy đủ nội dung đơn khởi kiện, ký điện tử và gửi đến Tòa án.

2. Tài liệu, chứng cứ gửi kèm theo đơn khởi kiện phải được gửi đến Tòa án qua Cổng thông tin điện tử của Tòa án.

3. Việc lập, gửi đơn khởi kiện, tài liệu, chứng cứ bằng phương tiện điện tử được thực hiện như sau:...”

...

Tranh chấp có thể được gửi trực tuyến bằng hình thức điện tử qua Cổng thông tin điện tử của Tòa án theo quy định tại điểm c khoản 1 Điều 191 Bộ luật Tố tụng dân sự năm 2015 phải đáp ứng các điều kiện sau đây:

a) Có dưới 05 (năm) đương sự;

b) Không có giá ngạch hoặc có giá ngạch nhưng giá trị tranh chấp dưới 100 triệu đồng;

c) Tài liệu, chứng cứ được nộp kèm đơn

khởi kiện có dung lượng không quá 5MB với mỗi tài liệu”.

Kết luận

Việc áp dụng phương thức khởi kiện bằng hình thức điện tử được xem là một trong những điểm tiến bộ trong hoạt động giải quyết tranh chấp của Tòa án, vừa góp phần giảm bớt gánh nặng cho Tòa án, giảm lược nhiều thủ tục không cần thiết, vừa giúp đương sự tiếp cận gần hơn với công lý, tiết kiệm đáng kể thời gian, công sức. Tuy nhiên, hệ thống quy phạm pháp luật hiện hành vẫn để ngỏ những khoảng trống pháp lý, gây khó khăn cho công tác thực thi. Trên cơ sở nhận diện, phân tích, chỉ ra những điểm tồn tại của pháp luật thực định, tác giả đã đưa ra những kiến nghị nhằm hoàn thiện chế định này, các kiến nghị tập trung vào việc hoàn thiện pháp luật hiện hành, bảo đảm được tính khả thi và đáp ứng yêu cầu của quá trình hội nhập quốc tế. □

Tài liệu tham khảo

1. Nguyễn Hòa Bình, *Xây dựng Tòa án điện tử - Một nhiệm vụ quan trọng của chiến lược cải cách tư pháp*, Tạp chí Cộng sản, số 982, năm 2022.
2. Guodong Du, Meng Yu, *How to Litigate Before the Internet Courts in China: Inside China's Internet Courts Series-02*, <https://www.chinajusticeobserver.com/insights/how-to-litigate-before-the-internet-courts-in-china.html>.
3. Guodong Du, *How the Beijing Internet Court Develops and Runs its IT System: Inside China's Internet Courts Series-04*, <https://www.chinajusticeobserver.com/a/how-the-beijing-internet-court-develops-and-runs-its-it-system>.
4. Guodong Du, *Online Litigation in China: Centralized or Decentralize?*, <https://www.chinajusticeobserver.com/a/online-litigation-in-china-centralized-or-decentralize#:~:text=At%20the%20current%20stage%2C%20a,adopted%20for%20China's%20online%20litigation>.
5. Đoàn Thị Ngọc Hải, *Quyền khởi kiện của đương sự trong tố tụng dân sự*, <https://moj.gov.vn/ql/tintuc/Pages/nguyen-cuu-trao-doi.aspx?ItemID=2431>.
6. Phan Chí Hiếu, Nguyễn Văn Cương, *Cách mạng công nghiệp lần thứ tư và những vấn đề pháp lý đặt ra*, Nxb. Tư pháp, Hà Nội, năm 2021.

(Xem tiếp trang 64)